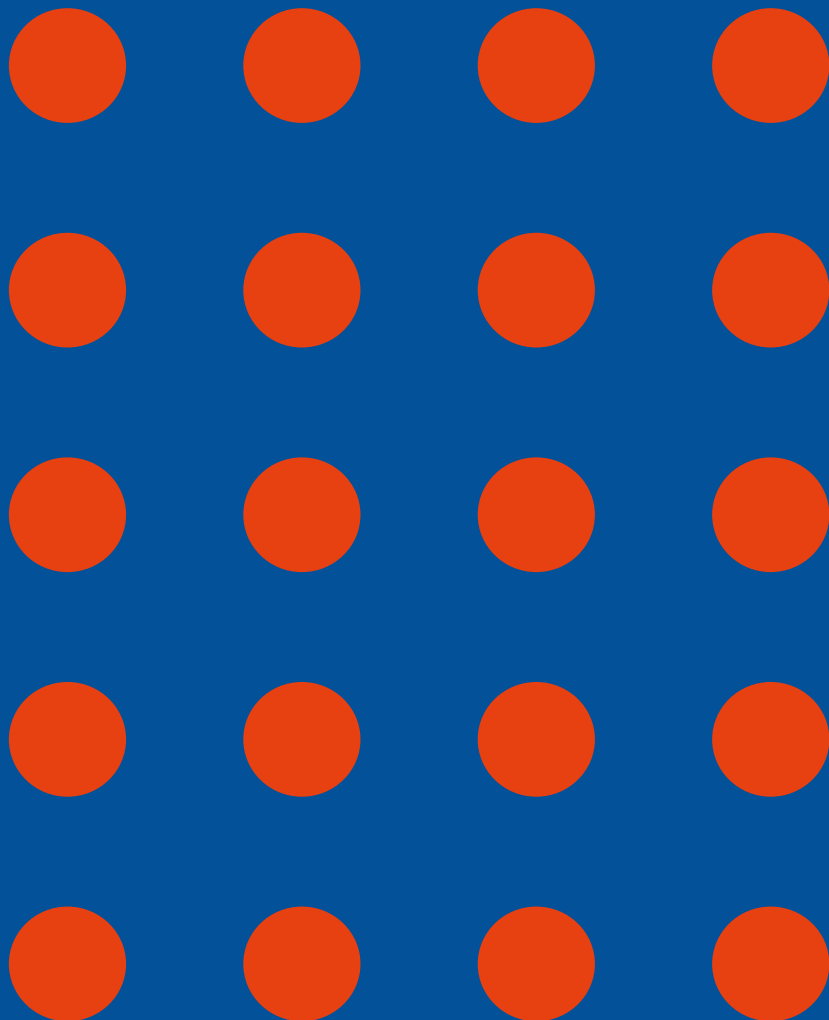

**HUMAN
RIGHTS
HOUSE**
FOUNDATION

25

СВЯТКУВАННЯ 25-РІЧЧЯ
ДЕКЛАРАЦІЇ ООН ПРО
ПРАВОНАХИСНИКІВ

ПРАВА ПРАВО- ЗАХИСНИКІВ

Принципи та стандарти, що захищають та розширюють
можливості правозахисної діяльності

ПРО ФОНД ДОМІВ ПРАВ ЛЮДИНИ

Фонд Домів прав людини (Фонд ДПЛ) уявляє собі світ, у якому кожна людина може вільно та безпечно просувати та користуватися всіма правами людини. Правозахисники, що наділені повноваженнями, та сильне незалежне громадянське суспільство є ключовими факторами для досягнення цієї мети.

Фонд заснує, підтримує та об'єднує Дома прав людини — коаліції організацій громадянського суспільства, які працюють разом задля просування прав людини в своїх країнах та за кордоном. Сьогодні понад 80 організацій громадянського суспільства об'єднані в міжнародну мережу Домів прав людини, що діє у Східній Європі, Західних Балканах та на Кавказі.

Разом ми відстоюємо свободу зібрань, об'єднань та вираження поглядів, а також право бути правозахисником. Ці чотири права лежать в основі сильного і незалежного громадянського суспільства, а також захищають і розширюють можливості правозахисників.

Фонд ДПЛ є міжнародною неприбутковою організацією зі штаб-квартирою в Осло, офісом у Женеві та представництвами у Брюсселі та Тбілісі. Фонд має консультативний статус при Організації Об'єднаних Націй та статус учасника при Раді Європи.

ПРАВА ЗАХИСНИКІВ СХВАЛЕНО ЧЛЕНАМИ МЕРЕЖІ ДОМІВ ПРАВ ЛЮДИНИ

Посібник “Права правозахисників” було розроблено у консультації з Мережею Домів прав людини та схвалено членами Мережі Домів прав людини:

ДЯКУЄМО НАШИМ ДОНОРАМ

Посібник “Права правозахисників” було створено за щедрої підтримки Міністерства закордонних справ Норвегії та Федерального департаменту закордонних справ Швейцарії

Norwegian Ministry
of Foreign Affairs

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Federal Department for Foreign Affairs FDFA

ЗМІСТ

ПОСИЛЕННЯ ПОЗИТИВНОГО НАРАТИВУ	4
1. ПУБЛІЧНО ПІДТРИМУВАТИ ПРАВОЗАХИСНИКІВ	6
2. ПРОТИДІЯТИ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ	8
3. ЗАБЕЗПЕЧИТИ УЧАСТЬ ТА ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОСТІ	10
4. НЕ КРИМІНАЛІЗУВАТИ ПРАВОЗАХИСНУ ДІЯЛЬНІСТЬ	12
5. СКАСУВАТИ ОБМЕЖЕННЯ НА ФІНАНСУВАННЯ НУО	14
6. ПОВАЖАТИ НЕЗАЛЕЖНІСТЬ НУО	16
7. УНИКАТИ РЕЄСТРАЦІЙНИХ ТА ЮРИДИЧНИХ ОБМЕЖЕНЬ	18
8. ПРИПИНИТИ ВСІ ФОРМИ РЕПРЕСІЙ	20
9. ПРИПИНИТИ СВАВІЛЬНІ ЗАТРИМАННЯ ТА АРЕШТИ	22
10. ПРИЙМАТИ ІНАКШІ ПОГЛЯДИ	24
11. ЗАБЕЗПЕЧИТИ ВІЛЬНИЙ ДОСТУП ТА ВИБІР ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ	26
12. СПРИЯТИ МИРНИМ ПРОТЕСТАМ	28
13. БОРОТИСЯ З БЕЗКАРНІСТЮ, ЗАБЕЗПЕЧУВАТИ ПІДЗВІТНІСТЬ	30
14. ЗАБЕЗПЕЧУВАТИ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ	32
15. ЗАХИЩАТИ ЖІНОК-ПРАВОЗАХИСНИЦЬ	34
16. ЗАХИСТИТИ АДВОКАТІВ З ПРАВ ЛЮДИНИ	36
17. ЗАХИЩАТИ ЗАХИСНИКІВ МЕНШИН	38
18. ЗАХИЩАТИ ЗАХИСНИКІВ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ	40
19. ЗАХИЩАТИ ЧЛЕНІВ СІМЕЙ ПРАВОЗАХИСНИКІВ	42
20. НАДАВАТИ БІЛЬШЕ ПІДТРИМКИ В КОНФЛІКТНИХ І ПОСТКОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЯХ	44
РЕЗОЛЮЦІЇ, ЯКІ БУЛИ ВИКОРИСТАНІ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ЦЬОГО ПОСІБНИКА	46

ПОСИЛЕННЯ ПОЗИТИВНОГО НАРАТИВУ

Правозахисники в усьому світі працюють над покращенням суспільств та сприяють миру і демократії. Правозахисники є агентами позитивних змін і розвитку, вони відіграють ключову роль у захисті від порушень прав людини та просуванні універсальних прав людини.

«У всьому світі позитивні досягнення правозахисників занадто часто залишаються невизнаними. Через двадцять п'ять років після того, як держави ухвалили Декларацію про підтримку і захист роботи правозахисників, їхні успіхи ігноруються... Цей ювілейний рік Декларації має стати роком святкування і визнання успіхів правозахисників, роком не лише підтвердження зобов'язань допомагати їм, але й практичної демонстрації того, якою має бути ця допомога».

Мері Лоулор, Спеціальна доповідачка ООН з питань правозахисників

Проте в багатьох частинах світу зростає кількість погроз, залякувань, нападів, кримінальних звинувачень на адресу правозахисників та обмежень на діяльність їхніх організацій. Як державні, так і недержавні суб'єкти намагаються змінити наратив про правозахисників, перетворивши їх із захисників народу на ворогів держави. Важливій роботі правозахисників перешкоджають систематичні й усе активніші обмеження їхніх фундаментальних свобод, у тому числі в доступі до інформації та ресурсів,

Необхідно змінити цей наратив, а також покращити розуміння та імплементацію міжнародних стандартів, які захищають і підтримують правозахисників, на національному рівні. Необхідно докласти більше зусиль для імплементації та подолання розриву між узгодженими нормами та реаліями на місцях.

У той час як ситуація для правозахисників погіршилася, міжнародні стандарти за останні роки зміцнилися. Ці тенденції, безумовно, пов'язані між собою: чим більше загроз і обмежень, тим більша потреба у відповіді з боку міжнародної спільноти, в тому числі у вигляді стандартів і принципів захисту правозахисників.

Тим не менш, в той час, коли на міжнародному рівні держави все частіше приймають документи на підтримку правозахисників, в своїх країнах на національному рівні уряди часто обмежують діяльність правозахисників. Саме проблема імплементації — впровадження міжнародних стандартів на національному рівні — залишається ключовою в роботі Домів прав людини та ФДПЛ.

25-та річниця Декларації про правозахисників має бути використана як нагадування про важливість правозахисників. Настав час замислитися над захистом, який надається правозахисникам, і посилити його реалізацію в кожній країні. Це також можливість змінити наративи та політику, які розглядають правозахисників як ворогів, а не як союзників.

Десятирічна історія резолюцій Організації Об'єднаних Націй щодо правозахисників, багато з яких були прийняті консенсусом, надає значної легітимності міжнародній та національній діяльності, спрямованій на сприяння роботі правозахисників, в тому числі з урядами, які можуть бути вороже налаштовані до цього питання. Іншими словами, діяльність, пов'язана з правозахисниками, тепер повинна мати більшу підтримку на національному рівні, оскільки всі уряди підтримали резолюції на міжнародному рівні.

ХТО Є ПРАВОЗАХИСНИКОМ?

Правозахисники — це люди, які просувають і захищають усі права людини мирними засобами без дискримінації. Правозахисники можуть приєднуватися до груп людей зі структурою або без неї, або до організацій, таких як асоціації чи фонди. Будь-хто, незалежно від роду діяльності, може бути правозахисником. Правозахисників ідентифікують насамперед за тим, що вони роблять, а не за професією. Деякі правозахисники є професійними працівниками в галузі прав людини, юристами, які працюють над справами про права людини, журналістами або працівниками ЗМІ, активістами, профспілковими діячами або працівниками організацій, що займаються питаннями розвитку. Правозахисники можуть бути спостерігачами на виборах, працівниками культури, представниками академічних кіл, викривачами, вчителями, психологами або спортсменами. Деякі правозахисники не отримують доходу від своєї роботи на користь прав людини. Всі вони працюють в рамках універсальності та просування прав усіх людей.

Працюючи в усіх куточках світу, правозахисники здебільшого діють на місцевому чи національному рівні, підтримуючи повагу до прав людини у своїх громадах та країнах. Деякі з них також працюють над залученням міжнародної спільноти до захисту прав людини, виступаючи в Організації Об'єднаних Націй, регіональних органах, таких як Європейський Союз чи Рада Європи, а також у столицях держав.

Право бути правозахисником гарантує їм можливість виконувати свою роботу безперешкодно, під захистом міжнародних стандартів і національного законодавства. Воно включає в себе роботу над усіма правами людини і вибір методу, чи то захист прав людини через мирні протести або соціальні мережі, створення правозахисних організацій, роботу над судовими справами або будь-які інші ненасильницькі способи. Це право вимагає реалізації багатьох інших прав, головним чином, фундаментальних прав на свободу вираження поглядів, об'єднань та зібрань, а також багатьох інших, як зазначено і розглянуто далі в стандартах, викладених у цьому посібнику.

«Я глибоко захоплююся мужністю і жертівністю правозахисників. Ці люди та організації є нашими очима, вухами і совістю».

Антоніу Гутерріш, Генеральний секретар ООН

ВИКОРИСТОВУЮЧИ ЦЕЙ ПОСІБНИК

Для ефективної імплементації міжнародних стандартів на національному рівні важливо, щоб правозахисники знали і розуміли свої права.

Цим посібником Фонд ДПЛ прагне сприяти кращому розумінню міжнародних стандартів і надати чітку, доступну та точну інформацію про самі стандарти та контекст їх застосування. Це інструмент для правозахисників, який допоможе їм поширювати стандарти на національному рівні, взаємодіяти з владою та вимагати від неї дотримання зобов'язань, взятих на себе на міжнародному рівні, а також ініціювати національні дискусії про важливість правозахисників та їхньої роботи.

Посібник складається з 20 стандартів, які ґрунтуються на змісті знакових міжнародних резолюцій, що стосуються правозахисників та їхньої діяльності. У ньому стисло викладено основні положення кожного стандарту, як вони викладені в резолюціях.

Ці чіткі та доступні стандарти можуть допомогти правозахисникам краще зрозуміти засоби захисту та стати інструментом для проведення інформаційно-просвітницьких кампаній. Ці стандарти також можуть допомогти правозахисникам у проведенні національних адвокаційних кампаній.

Посібник містить інформацію та аналіз інтерпретації та застосування цих стандартів. Він натхненний коментарями таких експертів, як спеціальні доповідачі ООН, а також досвідом Фонду ДПЛ і Домів прав людини у Східній Європі, на Західних Балканах і Кавказі. Для опису контексту в посібнику також окреслюються тенденції, що впливають на кожен стандарт, і надаються рекомендації щодо їх реалізації.

Цей посібник не містить повного огляду всіх стандартів прав людини, що стосуються правозахисників. Він не включає стандарти міжнародних органів, які детально розглядали цю тему, включаючи, наприклад, систему договірних органів Організації Об'єднаних Націй або Венеціанську комісію Ради Європи. Він радше спрямований на визначення стандартів, які самі держави задекларували у своїх резолюціях. Таким чином, ця методологія дозволяє кожній державі нести пряму відповідальність за кожен із стандартів, викладених у цьому посібнику.

Одна людина може розпочати рух, який здатен змінити світ — будьте цю людиною». — Бая Патараія (Baia Pataraiia) (Дім прав людини в Тбілісі). У січні 2020 року фотографія Байї Патараія зроблена Саломе Сагарадзе обрана переможцем фотоконкурсу «Портрети сили» Фонду ДПЛ, який висвітлював роботу жінок-правозахисниць.

1. ПУБЛІЧНО ПІДТРИМУВАТИ ПРАВОЗАХИСНИКІВ

Політичні лідери, а також представники бізнесу, ЗМІ та релігійні лідери повинні «публічно визнати важливу і законну роль правозахисників у просуванні прав людини, демократії та верховенства права.»¹ Вони повинні зробити це через «публічні заяви, політику або закони... в тому числі шляхом публічного засудження всіх випадків насильства і дискримінації щодо правозахисників.»²

Політичні лідери, а також бізнес, медіа та релігійні лідери повинні «публічно визнати важливу й легітимну роль правозахисників у сприянні правам людини, демократії та верховенству права». Вони мають це робити через «публічні заяви, політики чи закони ... включаючи публічне засудження всіх випадків насильства й дискримінації правозахисників».

Високопосадовці та політичні діячі повинні утримуватися від очорнення правозахисників. Вони повинні однозначно засуджувати будь-які наклепницькі кампанії в засобах масової інформації або з боку недержавних суб'єктів.

У випадках насильства та дискримінації «лідери в усіх секторах суспільства... повинні зайняти чітку позицію щодо неприйняття такої практики».³ Це стосується «політичних, військових, соціальних та релігійних лідерів, а також лідерів у бізнесі та засобах масової інформації».⁴

АНАЛІЗ

Заяви, прийняті політики і закони не є вичерпними засобами публічної підтримки правозахисників. Вони повинні надихати всіх лідерів у суспільстві використовувати всі необхідні та доступні засоби. Державні службовці не повинні навішувати «зневажливі» ярлики на правозахисників або потурати такій риториці з боку інших.

Відповідальність за захист правозахисників лежить насамперед на державі. Однак відповідальність за висловлення громадської підтримки поширюється на всіх суб'єктів суспільства і на всіх представників держави, які також повинні зайняти чітку позицію, що виключає насильство, переслідування і дискримінацію щодо правозахисників.

КОНТЕКСТ

Суспільне визнання важливої ролі правозахисників є значущим елементом забезпечення їхнього захисту. Це перший крок до «запобігання або, принаймні, зменшення загроз і ризиків для них»,⁵ як зазначає Спеціальний доповідач ООН з питань правозахисників.

За цим першим кроком мають слідувати більш глибокі зобов'язання та конкретна політика з боку держав щодо створення більш безпечного середовища. Коли правозахисники стикаються з нападами з боку суспільних груп, зокрема груп, що захищають так звані «традиційні цінності», публічна підтримка з боку державних посадових осіб надсилає сигнал про відповідальність, що має важливе значення для запобігання подальшому насильству.

У країнах, де правозахисники стають мішенню наклепницьких кампаній і зображуються як вороги держави, публічна підтримка їхньої діяльності легітимізує їх у суспільстві. Коли державні суб'єкти беруть участь у наклепницьких кампаніях проти правозахисників, вони підривають і делегітимізують їхню діяльність в очах громадськості та підвищують ризики для безпеки правозахисників.

ВІДПОВІДНІ РЕЗОЛЮЦІЇ

- ▶ Резолюція Ради з прав людини від квітня 2013 р. (Документ ООН: A/HRC/RES/22/6), ППЧ⁶ 5.
- ▶ Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від грудня 2015 р. (Документ ООН: A/RES/70/161), ППЧ 4 і 21.
- ▶ Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від грудня 2021 р. (Документ ООН: A/RES/76/174), ППЧ 14.

1 UN Doc: A/HRC/RES/22/6

2 UN Doc: A/RES/70/161

3 UN Doc: A/RES/70/161

4 UN Doc: A/RES/70/161

5 UN Doc: A/HRC/13/22

6 ППЧ — скорочення від «пункт постановляючої частини», англійською — operative paragraph (OP)

2. ПРОТИДІЯТИ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ

Дезінформаційні кампанії все частіше використовуються для того, щоб утримати правозахисників від участі в публічному житті, а «мішенню для них стають, зокрема, жінки–журналістки, жінки–політики, жінки–правозахисниці та захисниці прав жінок».⁷

Також було визнано, що пандемія Covid «посилила наявні труднощі, як в Інтернеті, так і поза ним, з якими стикаються правозахисники в плані своєї безпеки та участі, і прискорила їх поглиблення, включно з поширенням недостовірної інформації та дезінформації»⁸ та «акти залякування, такі як наклепницькі кампанії».⁹

ООН підкреслює, «що протидія дезінформації вимагає багатомірних і багатосторонніх заходів, які відповідають міжнародному праву в галузі прав людини та проактивної участі міжнародних організацій, держав, громадянського суспільства, правозахисників, наукових кіл, незалежних регуляторів і приватного сектору, зокрема ЗМІ, онлайн-платформ, соціальних мереж і технологічних компаній, і що уряди держав перебувають в унікальному становищі для заохочення і сприяння співпраці між залученими сторонами».¹⁰

АНАЛІЗ

Держави можуть боротися з дезінформацією проти правозахисників за допомогою законодавства, спрямованого проти як онлайн, так і офлайн переслідувань і дезінформації. Вони можуть створити механізми для моніторингу, звітування та протидії дезінформації у ЗМІ, на цифрових платформах та в інших місцях.

Крім того, вони можуть підтримувати програми цифрової грамотності, навчаючи громадськість, як виявляти дезінформацію та реагувати на неї. Держави також можуть вживати захисних заходів спеціально для правозахисників, надаючи ресурси для їхнього фізичного та психологічного благополуччя.

Цю роботу слід проводити разом із технологічними компаніями, неурядовими організаціями та міжнародними органами, щоб створити злагоджену відповідь на дезінформацію, гарантуючи дотримання інших фундаментальних прав, зокрема свободи думки та вираження поглядів.

КОНТЕКСТ

Правозахисники можуть піддаватися дезінформації з метою дискредитації їхньої діяльності та придушення їхнього голосу. Тактика включає в себе «вбивство персонажа» за допомогою неправдивої особистої інформації, неправдивих кримінальних звинувачень, спотворення мотивів, в тому числі представлення правозахисників як «іноземних агентів», і фальсифікації доказів.

Онлайн-переслідування за допомогою масового тролінгу або «доксингу» (практики, яка полягає в оприлюдненні імені, номера телефону, домашньої адреси або інших персональних даних особи в Інтернеті) або розгортання «фабрик тролів» (суб'єктів, які здійснюють дезінформаційну пропагандистську діяльність в Інтернеті) створюють ризики для безпеки та психічного здоров'я правозахисників. Дезінформація про причини їхньої діяльності може підірвати їхні зусилля, так само як і фейкові акаунти, веб-сайти та повідомлення у ЗМІ. Ці стратегії спрямовані на дискредитацію правозахисників, делегітимізацію їхньої діяльності та примушення до мовчання, а також призводять до фізичних нападів на правозахисників, їхні домівки та офіси.

ВІДПОВІДНІ РЕЗОЛЮЦІЇ

- ▶ Резолюція Генеральної Асамблеї від грудня 2021 р. (Документ ООН: A/ RES/76/174) ПП¹¹ 17.
- ▶ Резолюція Ради з прав людини від квітня 2022 р. (Документ ООН: HRC/RES/49/21) пункт 10, ППЧ 23.

7 UN Doc: HRC/RES/49/21

8 UN Doc: A/RES/76/174

9 UN Doc: A/RES/76/174

10 UN Doc: HRC/RES/49/21

11 ПП — скорочено від «пункт преамбули», англійською — preambular paragraph (PP)

3. ЗАБЕЗПЕЧИТИ УЧАСТЬ ТА ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОСТІ

Організація Об'єднаних Націй визнала «важливий внесок громадянського суспільства, правозахисників, журналістів та працівників засобів масової інформації у просування прав людини, демократії та верховенства права.»¹²

Рада з прав людини ООН також закликає держави «сприяти належному управлінню на всіх рівнях і розвивати ефективні, підзвітні та прозорі інститути, а також більш гнучкі, інклюзивні, партисипативні та репрезентативні процеси прийняття рішень»,¹³ в тому числі для правозахисників.

АНАЛІЗ

Держави можуть сприяти участі громадськості та залученню правозахисників шляхом впровадження законодавства, яке захищає свободу вираження поглядів, зібрань та об'єднань. Держави повинні забезпечити прозорий та інклюзивний процес прийняття рішень та активно запрошувати правозахисників до участі в ньому. Захист правозахисників від залякувань, переслідувань чи насильства має вирішальне значення, і держави повинні притягати винних до відповідальності за такі дії.

Держави можуть сприяти доступу до необхідної інформації, ресурсів та розбудові спроможності, що уможлиблює ефективну взаємодію.

Створення консультаційних механізмів, таких як громадські слухання або консультативні ради, може забезпечити платформи для діалогу та взаємодії. Правозахисники повинні мати можливість брати участь у змістовних та орієнтованих на результат процесах співпраці з державними установами та не повинні бути виключені з форматів співпраці з урядом через своє критичне ставлення.

Важливо, щоб держави поважали та визнавали роль правозахисників і заохочували їхню участь як необхідну для здорової демократії, а не розглядали її як загрозу. Це сприяє створенню середовища, сприятливого для участі громадськості, і гарантує, що права і голоси всіх громадян будуть представлені.

КОНТЕКСТ

Правозахисникам часто важко брати участь у публічних процесах, у тому числі законодавчих, через різноманітні бар'єри. До них відносяться стримуючі або обмежувальні закони, що обмежують свободу думки і вираження поглядів, а також свободу мирних зібрань та об'єднань. Це ускладнює для них можливість висловлювати свої занепокоєння та просувати зміни. Залякування, переслідування або насильство з боку державних і недержавних суб'єктів можуть створити атмосферу страху, що стримує від участі.

Відсутність доступу до необхідної інформації, ресурсів або підвищення спроможності правозахисників може перешкоджати їх ефективному залученню. Більше того, непрозорі або неінклюзивні процеси прийняття рішень можуть навмисно виключати участь правозахисників. Ці перешкоди можуть завадити правозахисникам донести свої важливі погляди до законодавчих процесів і підірвати принципи демократії та прав людини, які вони прагнуть відстоювати.

Високопосадовці та бізнес все частіше вдаються до судового переслідування правозахисників, щоб перешкоджати їхній громадській діяльності та знеохочувати до неї. Стратегічні позови проти участі громадськості (Strategic lawsuits against public participation — SLAPP) — це сутяжницькі позови, які часто подаються як цивільні справи про наклеп, але іноді як кримінальні скарги. Вони призводять або до тривалих, дорогих і виснажливих судових процесів, або до безпідставного кримінального розслідування, або до прискореного судового рішення, що накладає непропорційні штрафи.

ВІДПОВІДНІ РЕЗОЛЮЦІЇ

- ▶ Резолюція Ради з прав людини від березня 2021 р. (Документ ООН: A/HRC/RES/46/4), ППЧ 2.
- ▶ Резолюція Ради з прав людини від березня 2023 р. (Документ ООН: A/HRC/RES/52/22), ППЧ 24.

12 UN Doc: A/HRC/RES/46/4
13 UN Doc: A/HRC/RES/52/22

4. НЕ КРИМІНАЛІЗУВАТИ ПРАВОНАХОДИЩУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Держави повинні забезпечити «відсутність криміналізації діяльності з підтримки та захисту прав людини»,¹⁴ і щоб правозахисники «не були позбавлені можливості користуватися універсальними правами людини у зв'язку з їхньою діяльністю».¹⁵ Право кожного користуватися універсальними правами людини включає в себе право захищати такі права без невинувинуваних перешкод.

«Кожен повинен поважати права людини оточуючих». Правозахисники, як і будь-яка інша людина, мають право користуватися універсальними правами людини та об'єднуватися з іншими в цьому процесі. Це право не повинно ставитися під загрозу або підірватися виключно через характер їхньої роботи. Законодавство, що регулює діяльність правозахисників, мусить бути «чітко визначеним, зрозумілим і не мати зворотної дії». Обмеження, що накладаються на правозахисників, мають бути «законними, пропорційними, недискримінаційними та необхідними».

АНАЛІЗ

Криміналізація діяльності правозахисників у цьому контексті — це будь-яка спроба дискредитувати, підірвати, саботувати їхню роботу чи перешкоджати їй через використання правової системи або маніпулювання суспільним дискурсом, трактуючи захист прав людини як незаконну діяльність.

Це можуть бути кримінальні звинувачення для «захисту честі» державних службовців (наклеп), зловживання законами про боротьбу з тероризмом, антиекстремізмом і національною безпекою, застосування політично мотивованих звинувачень, зловживання запобіжними заходами, використання неправдивих звинувачень, фіктивне застосування положень кримінального права, що стосуються приватного сектору, або законодавства, що криміналізує несанкціоновану роботу в галузі прав людини. Це також може бути арешт і переслідування за неправдивими звинуваченнями, стигматизація з боку державних посадових осіб або обмежувальні заходи щодо соціальних протестів і публічних демонстрацій, як зазначено у доповіді Міжамериканської комісії з прав людини «Криміналізація правозахисників».

Як наголошено Європейським судом з прав людини у справі Інтігама Алієва проти Азербайджану, криміналізація діяльності неурядових організацій та окремих правозахисників створює охолоджуючий ефект для всього громадянського суспільства, відлякуючи інших правозахисників від зайняття діяльністю по просуванню та захисту прав людини.

КОНТЕКСТ

У багатьох частинах світу уряди продовжують запроваджувати законодавство, яке передбачає кримінальну відповідальність за так звану «політичну діяльність» та об'єднання для захисту прав людини без попереднього дозволу. Таке законодавство часто є досить невизначеним, передбачає засоби зворотної дії й узагалі не є необхідним задля запобігання реальній загрозі демократичному ладу. Кримінальні норми часто виглядають непропорційними з огляду на вчинені дії, зокрема це стосується положень, що регулюють діяльність НУО.

Проти правозахисників часто порушують безпідставні кримінальні справи, щоб паралізувати або делегітимізувати їхню роботу, особливо коли вони критикують владу. Висуваючи сфабриковані звинувачення проти правозахисників, влада прагне надати їхньому затриманню видимість законності. Це призводить до створення ворожого та репресивного середовища, в якому правозахисники намагаються просувати та захищати права людини.

Держави повинні уникати заходів, спрямованих на стигматизацію, делегітимізацію, ускладнення і, зрештою, криміналізацію діяльності із захисту прав людини. Натомість держави повинні відігравати активну роль у впровадженні стандартів, які забезпечують безпечне середовище для правозахисників, у тому числі шляхом забезпечення того, щоб законодавство не здійснювало контроль над правозахисниками та їхньою діяльністю.

ВІДПОВІДНІ РЕЗОЛЮЦІЇ

- ▶ Декларація про правозахисників від грудня 1998 р. (Документ ООН: A/RES/53/144).
- ▶ Резолюція Ради з прав людини від квітня 2013 р. (Документ ООН: A/HRC/RES/22/6), ППЧ 4, 9, 11, 11 (а) та 11 (d).
- ▶ Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від грудня 2021 року (Документ ООН: A/RES/76/174), ПП 14.

¹⁴ UN Doc: A/HRC/RES/22/6
¹⁵ UN Doc: A/HRC/RES/22/6

5. СКАСУВАТИ ОБМЕЖЕННЯ НА ФІНАНСУВАННЯ НУО

Держави не повинні накладати обмеження на потенційні джерела фінансування правозахисної діяльності, окрім тих, що «зазвичай встановлюються для будь-якої діяльності, не пов'язаної з правами людини, з метою забезпечення прозорості та підзвітності».¹⁶

«Жоден закон не повинен криміналізувати або делегітимізувати правозахисну діяльність на основі походження фінансування».¹⁷ Законодавство, що регулює фінансування громадянського суспільства, має бути «прозорим» і «недискримінаційним».¹⁸

АНАЛІЗ

НУО повинні мати можливість вільно займатися фандрейзингом за тими ж правилами, які застосовуються до інших організацій та держави, незалежно від того, чи працюють вони у сфері прав людини, чи займаються іншою діяльністю. У цьому сенсі, держави не повинні приймати нормативно-правові акти, спрямовані проти НУО, в тому числі тих, що працюють у сфері прав людини.

Дискримінаційні заходи включають в себе обмеження доступу до фінансування шляхом запровадження надмірного контролю або обтяжливих фіскальних процедур для НУО.

Походження фінансування не повинно використовуватися як важіль тиску на НУО або як виправдання для дискредитації чи криміналізації їхньої діяльності. Держави не повинні базувати обмеження на доступ до фінансування на географічному розташуванні донора — як усередині країни, де діє НУО—одержувач коштів, так і за її межами.

Спеціальний доповідач ООН з питань зібрань та об'єднань і Венеціанська комісія розробили стандарти, які підтверджують, що право на доступ до фінансування, в тому числі з іноземних джерел, впливає з права на свободу об'єднань і є його невід'ємною частиною.

Венеціанська комісія **зазначає**, що абстрактні занепокоєння або підозри щодо законності фінансування громадянського суспільства, «без посилання на обґрунтований конкретний аналіз ризиків щодо будь-якої конкретної участі сектору НУО у вчиненні злочинів, таких як корупція або відмивання грошей, не можуть становити законну мету, що виправдовує обмеження цього права». Причини, що спонукають органи влади накладати обмеження на фінансування, отримане з іноземних джерел, повинні бути «обґрунтованими» і «враховувати конкретні обставини».

КОНТЕКСТ

Дедалі більше країн ухвалюють обмежувальні та стигматизуючі закони і практики, які перешкоджають іноземному фінансуванню громадянського суспільства, особливо правозахисних організацій і правозахисників. Фонд ДПЛ задокументував цю тенденцію у звіті «**Фінансування громадянського суспільства**» за 2017 рік. У звіті Інституту дослідження миру та конфліктів ім. Лейбніца за 2019 рік визначено 58 країн, які ухвалили законодавство, що встановлює юридичні обмеження на іноземне фінансування НУО, зокрема в Азербайджані, Білорусі, Росії, Індії та Ефіопії, причому ця тенденція поширюється на такі країни, як Угорщина.

Колишній Спеціальний доповідач ООН з прав людини в Білорусі назвав обмеження іноземного фінансування «**новою Берлінською стіною**» у своїй передмові до доповіді 2017 року «**Опір хворим демократіям в Європі**». Європейський суд з прав людини визнав російське законодавство про «іноземних агентів» таким, що порушує вимогу передбачуваності та прогнозованості, а отже, не відповідає критерію якості закону відповідно до Європейської конвенції з прав людини.

Спеціальний доповідач з питань зібрань та об'єднань згодом написав у 2022 році у своїй **довідці про доступ до ресурсів**, що держави повинні «утримуватися від застосування законів та так практик, які перешкоджають здійсненню права [на свободу об'єднань], в тому числі в доступі до фінансування». Феномен законодавства про «іноземних агентів» охопив не лише авторитарні країни, але й держави з гібридними режимами (система класифікації, яку використовує Freedom House).

Обмежувальні механізми довели свою ефективність, оскільки іноземне фінансування часто є єдиною фінансовою підтримкою, доступною для правозахисних НУО. Таке обмеження перешкоджає організаційній сталості, автономії та спроможності організацій працювати. Наслідком цього є те, що критичні голоси пригнічуються і їх не чути.

ВІДПОВІДНІ РЕЗОЛЮЦІЇ

- ▶ Резолюція Ради з прав людини від квітня 2013 р. (Документ ООН: A/ HRC/ RES/22/6), ППЧ 9.
- ▶ Резолюція Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від грудня 2015 р. (Документ ООН: A/RES/70/161), ППЧ 10 (d).
- ▶ Резолюція Ради з прав людини від липня 2023 р. (Документ ООН: A/ HRC/RES/53/13), ПП 18.

16 UN Doc: A/HRC/RES/22/6
17 UN Doc: A/HRC/RES/22/6
18 UN Doc: A/RES/70/161

6. ПОВАЖАТИ НЕЗАЛЕЖНІСТЬ НУО

Держави повинні «повністю визнати важливість незалежної позиції правозахисників та інших суб'єктів громадянського суспільства»,¹⁹ в тому числі шляхом «поваги до незалежності їхніх організацій».²⁰

Вони повинні «поважати, захищати і забезпечувати право правозахисників на свободу об'єднань»²¹ і «гарантувати, що вимоги до звітності, які пред'являються до окремих осіб, груп і органів суспільства, не перешкоджають функціональній автономії».²²

АНАЛІЗ

Держави не повинні втручатися в роботу НУО або використовувати засоби тиску чи контролю над ними у спосіб, що ставить під загрозу їхню незалежність та автономію. Рада з прав людини прямо закликала держави забезпечити, щоб адміністративні вимоги поважали функціональну автономію суб'єктів громадянського суспільства.

Вимоги та заходи можуть впливати на здатність організацій вільно обирати питання, над якими вони працюють, а також призначати членів правління та наймати персонал на власний розсуд. Це може призвести до самоцензури через побоювання репресій.

КОНТЕКСТ

Громадянське суспільство є сильним, тому що воно є незалежним, в тому числі і від органів влади, і від донорів. НУО вільно обирають своє керівництво, а громадяни вступають до об'єднань на власний розсуд. Ця незалежність необхідна для того, щоб змусити владу бути підзвітною та контролювати недержавних суб'єктів.

«Держави та інші суб'єкти часто накладають на об'єднання більш обтяжливе регулювання, як у законодавстві, так і на практиці, при цьому бізнес користується більш сприятливим режимом», — зазначає Спеціальний доповідач ООН з питань зібрань та об'єднань.

Органи влади запроваджують надмірні правила, які дають їм можливість впливати на склад правлінь організацій, а також загалом дають владі можливість мати уявлення про внутрішні правила, що регулюють діяльність НУО. Необхідність у такому нагляді відсутня, оскільки він шкодить автономії НУО і не поширюється на інші сектори суспільства, такі як бізнес.

Такі процедури також сприяють групам, що підтримують політику уряду. Простір для незалежного громадянського суспільства все частіше займають саме такі групи, оскільки влада прагне замінити незалежне громадянське суспільство групами, лояльними до влади. Такі групи, слухняні владі, також підривають міжнародні механізми, оскільки вони конкурують з неурядовими організаціями за участь у міжнародних форумах.

Втручання у незалежність НУО становить загрозу загальній повазі до прав людини

ВІДПОВІДНІ РЕЗОЛЮЦІЇ

- ▶ Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від грудня 2017 р. (Документ ООН: A/RES/72/247), ППЧ 5.
- ▶ Резолюція Ради з прав людини від квітня 2013 р. (Документ ООН: A/HRC/RES/22/6), ППЧ 5, 8, 9.

19 UN Doc: A/RES/72/247
 20 UN Doc: A/HRC/RES/22/6
 21 UN Doc: A/HRC/RES/22/6
 22 UN Doc: A/HRC/RES/22/6

7. УНИКАТИ РЕЄСТРАЦІЙНИХ ТА ЮРИДИЧНИХ ОБМЕЖЕНЬ

«Там, де існують законодавство та процедури, що регулюють реєстрацію та фінансування організацій громадянського суспільства»,²³ вони мають бути «прозорими, недискримінаційними, оперативними та недорогими».²⁴

Законодавство, що впливає на діяльність правозахисників та їхніх організацій, має бути «чітко визначеним, зрозумілим і не мати зворотної дії».²⁵ Воно не повинно перешкоджати «функціональній автономії»²⁶ НУО.

Будь-які обмеження чи санкції, що накладаються на правозахисників, мають бути «законними, пропорційними, недискримінаційними та необхідними»²⁷, а також «передбачати можливість оскарження та не вимагати перереєстрації».²⁸

Заборона або розпуск об'єднання має застосовуватися лише як крайній захід, коли «порушення створює серйозну загрозу безпеці держави або певних груп, або основоположним демократичним принципам», — зазначає ОБСЄ у своїх Керівних принципах щодо свободи об'єднань.

АНАЛІЗ

Державам не потрібно вживати заходів для регулювання реєстрації громадянського суспільства. Вони можуть це робити, але це не є обов'язковим. У багатьох країнах з високим рівнем залучення громадянського суспільства та справді сприятливим середовищем попередня реєстрація не є обов'язковою.

Якщо такі правила існують, ООН підкреслює, що принципи верховенства права також застосовуються до цих правил. Правила повинні бути визначеними, не мати зворотної дії, законними, пропорційними, недискримінаційними та необхідними. Крім того, процедури реєстрації повинні бути швидкими, а не використовуватися як інструмент для уповільнення створення організацій.

Як підкреслює Комітет ООН з прав людини, «самої лише наявності об'єктивних підстав для обмеження права на свободу об'єднань недостатньо. Держава-учасниця повинна продемонструвати, що заборона об'єднання необхідна для запобігання реальній, а не лише гіпотетичній загрозі національній безпеці або демократичному порядку, що менш інтрузивні заходи були б недостатніми для досягнення тієї ж мети, і що обмеження є пропорційним інтересам, які підлягають захисту».

Можливість оскарження рішення має бути включена до нормативно-правових актів, щоб забезпечити організаціям громадянського суспільства справедливий доступ до отримання юридичного статусу та інших ефективних засобів правового захисту. Положення не повинні вимагати перереєстрації і що дозволяє організаціям бути сталими і функціонувати довгостроково.

КОНТЕКСТ

Процедури, що регулюють реєстрацію організацій громадянського суспільства, відіграють важливу роль у контролі над простором громадянського суспільства. Повноваження обмежувати право на свободу об'єднання повинні бути належним чином сформульовані. Держави не повинні запроваджувати тривалі, обтяжливі або надмірно бюрократичні процеси реєстрації. Це може підірвати ефективне функціонування НУО. Коли держави не діють вчасно, це не може слугувати незаконною фактичною відмовою у реєстрації НУО. У таких випадках НУО слід вважати автоматично зареєстрованою.

Спеціальний доповідач ООН з питань зібрань та об'єднань зазначає, що у деяких країнах розгляд заявок на реєстрацію, поданих об'єднаннями, може тривати місяцями, а в деяких випадках і роками, в той час як реєстрація бізнесу вважається завершеною в момент подачі заявки.

Реєстрація ніколи не повинна слугувати інструментом контролю за створенням організацій, а скоріше інструментом надання їм легального статусу в юрисдикціях, які вимагають такого заходу. Обтяжливі вимоги щодо перереєстрації та звітності зазвичай не відповідають критерію необхідності. Вони використовуються виключно для контролю за діяльністю НУО. Вони також не відповідають принципу недискримінації, оскільки часто до громадянського суспільства висувається більше вимог, ніж до бізнесу. Існують також сумніви, що такі вимоги є пропорційними, враховуючи високі вимоги до бюджетів НУО, порівняно, наприклад, з бізнесом.

ВІДПОВІДНІ РЕЗОЛЮЦІЇ

- ▶ Резолюція Ради з прав людини від квітня 2013 р. (Документ ООН: A/ HRC/RES/22/6), ППЧ 8.
- ▶ Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від грудня 2015 р. (Документ ООН: A/RES/70/161), ППЧ 10 (d).
- ▶ Резолюція Ради з прав людини від липня 2022 р. (Документ ООН: A/ HRC/RES/50/17), ПП 17.

23 Документ ООН: A/RES/70/161

24 Документ ООН: A/RES/70/161

25 Документ ООН: A/HRC/RES/22/6

26 Документ ООН: A/HRC/RES/22/6

27 Документ ООН: A/HRC/RES/22/6

28 Документ ООН: A/HRC/RES/22/6

8. ПРИПИНИТИ ВСІ ФОРМИ РЕПРЕСІЙ

Держави повинні «забезпечувати належний захист та утримуватися від будь-яких форм залякування чи репресій проти тих, хто співпрацює, співпрацював або прагне співпрацювати з міжнародними установами, включаючи членів їхніх сімей та колег».²⁹

ООН «рішуче засуджує репресії та насильство проти правозахисників за їхню діяльність з відстоювання прав людини, за повідомлення та пошук інформації про порушення та утиски прав людини».³⁰ Крім того, ООН засуджує «всі акти залякування та репресій з боку державних та недержавних суб'єктів... проти правозахисників та їхніх законних представників, колег та членів їхніх сімей, і закликає всі держави надавати можливість здійснювати право на співпрацю з міжнародними органами».³¹

АНАЛІЗ

Цей стандарт поширюється не лише на ситуації, в яких правозахисники співпрацюють з ООН, Радою Європи чи іншими міжнародними організаціями, але й загалом на кожну ситуацію, в якій правозахисники стикаються з репресіями, пов'язаними з їхньою роботою. Він включає переслідування за їхню правозахисну діяльність у сфері прав людини, за реалізацію основних свобод вираження поглядів та об'єднань, за документування та звітування, а також за пошук інформації про порушення та утиски прав людини.

Цей стандарт стосується всіх форм репресій, залякування, тиску, наклепницьких кампаній та всіх негативних дій, спрямованих на навмисне заподіяння шкоди правозахисникам, як з боку державних, так і недержавних суб'єктів.

«У багатьох країнах простір для діяльності громадянського суспільства та захисту основних прав і фундаментальних свобод, необхідних для взаємодії з Організацією Об'єднаних Націй, зазнає дедалі більшої загрози, як онлайн, так і офлайн».

Ільзе Брандс Кехріс, помічник
Генерального секретаря ООН

КОНТЕКСТ

Зростання міжнародної видимості правозахисників давно є ключовим компонентом їхньої безпеки. На жаль, співпраця з міжнародними механізмами також стала для багатьох з них причиною побоювань залякування та репресій проти них, їхніх родичів та їхніх організацій.

Репресії ставлять під загрозу здатність інституцій отримувати інформацію з перших рук від жертв і свідків порушень прав людини. Суб'єкти громадянського суспільства, які співпрацюють з міжнародними механізмами, повинні користуватися найвищим рівнем захисту.

Держави відреагували на цю тенденцію, створивши механізми в рамках Ради Європи, Організації Об'єднаних Націй та інших міжнародних організацій для моніторингу та розслідування ймовірних актів репресій проти правозахисників.

Держави повинні утримуватися від будь-яких дій із залякування або репресій проти правозахисників, а навпаки, сприяти створенню безпечного середовища, забезпечуючи право на співпрацю з міжнародними механізмами.

ВІДПОВІДНІ РЕЗОЛЮЦІЇ

- ▶ Резолюція Ради з прав людини від квітня 2013 р. (Документ ООН: A/HRC/RES/22/6), ППЧ 14.
- ▶ Резолюція Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від грудня 2017 р. (Документ ООН: A/RES/72/247), ППЧ 8.
- ▶ Резолюція Ради з прав людини від вересня 2021 р. (Документ ООН: A/HRC/RES/48/17), ППЧ 4.

29 Документ ООН: A/HRC/RES/22/6
30 Документ ООН: A/RES/72/247
31 Документ ООН: A/RES/72/247

9. ПРИПИНИТИ СВАВІЛЬНІ ЗАТРИМАННЯ ТА АРЕШТИ

«Ніхто не може зазнавати свавільного арешту, затримання або вигнання»,³² — як це зазначено у Загальній декларації прав людини.

Держави повинні забезпечити, щоб ніхто не зазнавав «затримання без належних процесуальних гарантій і позбавлення свободи, що рівнозначно виведенню затриманої особи з-під захисту закону».³³

Правозахисники не повинні бути свавільно затримані або заарештовані за «реалізацію своїх прав людини та основних свобод, таких як право на свободу вираження поглядів, мирних зібрань та об'єднань».³⁴ Держави повинні «вжити конкретних заходів для запобігання та припинення свавільних арештів і затримань правозахисників».³⁵

АНАЛІЗ

Свавільне затримання — це порушення права на свободу поза межами національно визнаних законів та міжнародних стандартів. Цей принцип поширюється на всіх людей, включно з правозахисниками, які через характер своєї діяльності більшою мірою страждають від подібних практик.

Робоча група ООН з питань свавільного затримання виявила нову тенденцію, коли держави свавільно позбавляють людей свободи за те, що вони є правозахисниками. Група підкреслює, що «особливо ретельний» перегляд дій уряду із застосуванням «підвищених стандартів» повинен проводитися у випадках, коли об'єктом такого переслідування стають правозахисники (про що також йдеться у справі «Олександр Бяляцький проти Білорусі»). Крім того, коли влада затримує людей відповідно до «звичайного» кримінального законодавства, але з неправомірною основною метою, таке затримання вважається свавільним.

Правозахисники є особливо вразливими до такої практики, оскільки в деяких випадках влада свавільно заарештовує і затримує правозахисників, щоб перешкодити їм брати участь у демонстраціях або мітингах.

КОНТЕКСТ

Влада в деяких країнах використовує свавільні затримання — досудові та тюремні ув'язнення — як інструмент для систематичних репресій проти правозахисників, журналістів та активістів. Така практика порушує процесуальні права на справедливий судовий розгляд та основні права людини, такі як свобода вираження поглядів, свобода об'єднань та зібрань. Це підкреслюється у звіті «Переломний момент в Азербайджані», підготовленому у 2015 році Фондом ДПЛ. Масові арешти, затримання та ув'язнення правозахисників в останні роки також відбуваються в Білорусі та Росії.

У деяких випадках адміністративне затримання використовується як засіб переслідування правозахисників і активістів, що призводить до їхніх цілеспрямованих арештів до або під час демонстрацій, або за реалізацію ними свободи думки чи вираження поглядів в Інтернеті. Санкції адміністративного затримання часто застосовуються в обхід гарантій справедливого судового розгляду.

Держави повинні створювати, переглядати і змінювати чинні закони, щоб мати повну і чітку правову базу щодо затримань і арештів, яка б відповідала міжнародним стандартам. Вони повинні уважно стежити за виконанням цих заходів, щоб забезпечити ефективний захист права на свободу.

ВІДПОВІДНІ РЕЗОЛЮЦІЇ

- ▶ Загальна декларація прав людини, 10 грудня 1948 р. (A/RES/3/217), стаття 9.
- ▶ Резолюція Ради з прав людини від квітня 2013 р. (Документ ООН: A/ HRC/RES/22/6), ППЧ 10 (с).
- ▶ Резолюція Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від грудня 2015 р. (Документ ООН: A/RES/70/161), ППЧ 8.
- ▶ Резолюція Ради з прав людини від квітня 2022 р. (Документ ООН: A/ HRC/RES/49/18), ППЧ 9 (j).

32 Документ ООН: A/RES/3/217
 33 Документ ООН: A/HRC/RES/22/6
 34 Документ ООН: A/RES/70/161
 35 Документ ООН: A/RES/70/161

10. ПРИЙМАТИ ІНАКШІ ПОГЛЯДИ

Держави повинні забезпечити «можливість мирно висловлювати інакші погляди».³⁶ У зв'язку з цим вони повинні утримуватися від заходів, спрямованих на криміналізацію свободи вираження поглядів, і обмежити покарання наклеп, щоб «забезпечити пропорційність і відшкодування, співмірне з завданою шкодою».³⁷

АНАЛІЗ

Правозахисники повинні відчувати себе в безпеці, бути захищеними та мати можливість мирно висловлювати свої погляди без тиску, самоцензури чи страху репресій. Це означає створення середовища, в якому може процвітати активне та сильне громадянське суспільство. Лідери повинні уникати стигматизації людей з інакшими поглядами і запобігати нападам на правозахисників, які висловлюють інакші погляди, в тому числі проводити належні розслідування таких дій проти них.

Висловлювання інакших поглядів може мати різні форми. Це можуть бути мирні протести або виступи у ЗМІ, під час публічних заходів, або заклики до бойкоту, наприклад, виборчого процесу чи референдуму. Держави повинні виконувати як негативні, так і позитивні зобов'язання. Держави повинні утримуватися від утисків права на вираження інакших поглядів і вживати заходів для захисту вираження поглядів у мирний спосіб.

«Правозахисники допомагають реалізувати права людини. Вони відіграють ключову роль, документуючи та привертаючи увагу до ситуацій, коли держави не виконують своїх зобов'язань у сфері прав людини і де відбуваються порушення та утиски прав людини».

Норвезькі рекомендації щодо підтримки правозахисників, Міністерство закордонних справ Норвегії, серпень 2023 року

КОНТЕКСТ

Існує тенденція, коли держави намагаються змусити замовкнути правозахисників, які висловлюють інакші погляди, особливо критиків уряду та тих, хто розкриває випадки корупції, повідомляє про утиски прав людини або просто критикує неефективність держави, як це спостерігалось під час пандемії Covid-19. Так само, після багатьох років прогресу, держави зараз приймають більш обмежувальне законодавство, яке криміналізує наклеп онлайн і офлайн.

Усвідомлюючи значний негативний вплив заходів, які обмежують висловлювання інакших поглядів, Рада з прав людини прагне заохочувати держави до подолання цієї тенденції. Вона вітає кроки, такі як декриміналізація наклепу, які «захищають правозахисників від переслідування за мирну діяльність».³⁸

Правозахисники повинні мати можливість виконувати свою роботу без страху помсти за висловлення критичних точок зору.

ВІДПОВІДНІ РЕЗОЛЮЦІЇ

- ▶ Резолюція Ради з прав людини від квітня 2013 р. (Документ ООН: A/ HRC/RES/22/6), ППЧ 11 (f) та 11(i).
- ▶ Резолюція Ради з прав людини від липня 2022 р. (Документ ООН: A/ HRC/RES/50/17), ППЧ 7.

³⁶ Документ ООН: A/HRC/RES/22/6
³⁷ Документ ООН: A/HRC/RES/22/6
³⁸ Документ ООН: A/HRC/RES/22/6

11. ЗАБЕЗПЕЧИТИ ВІЛЬНИЙ ДОСТУП ТА ВИБІР ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Держави повинні забезпечити правозахисникам «доступ до інформаційних технологій та засобів масової інформації за власним вибором, включаючи радіо, телебачення та Інтернет, та їх використання».³⁹

Цей підхід «має заохочуватися та підтримуватися на національному рівні... як невід’ємна частина реалізації фундаментальних прав на свободу думки та вираження поглядів».⁴⁰ Держави повинні уникати перешкод у доступі людей до засобів масової інформації та їх використанні.

АНАЛІЗ

Будь-які невинуваті та неправомірні дії урядів щодо контролю та моніторингу онлайн або офлайн ЗМІ, такі як цензура в Інтернеті, є порушенням права на свободу вираження поглядів. Люди повинні мати доступ до інформаційних технологій та засобів масової інформації на свій вибір і користуватися ними. Вони не повинні зазнавати зовнішнього тиску або неправомірного контролю з боку органів державної влади.

Неправомірно втручаючись у доступ до інформаційних технологій та їх використання, держави перешкоджають здійсненню фундаментальних прав, включаючи свободу думки та її вираження, право на життя, а також низки економічних, соціальних та культурних прав, як [відзначає](#) Спеціальний доповідач ООН з питань свободи думки та вираження поглядів.

КОНТЕКСТ

У деяких країнах влада блокувала незалежні ЗМІ, які критикують уряд і висвітлюють питання, пов’язані з правами людини, а також переслідувала окремих журналістів і блогерів. Вони намагалися закрити акаунти в соціальних мережах незалежних ЗМІ, блогерів і правозахисників.

Використання офлайн- та онлайн-медіа є важливим інструментом для правозахисників для просування своєї роботи та участі в публічних дебатах. Дії, які перешкоджають їм у доступі до ЗМІ та просуванні своїх поглядів, мають на меті зменшити їхній вплив та здатність звертатись до широкої громадськості.

Держави повинні усвідомлювати загальний вплив забезпечення доступу й використання засобів масової інформації за власним вибором та відігравати активну роль у просуванні та сприянні цьому, в тому числі шляхом прийняття законодавчих норм, що забезпечують утримання від втручання

ВІДПОВІДНІ РЕЗОЛЮЦІЇ

- ▶ Резолюція Ради з прав людини від квітня 2013 р. (Документ ООН: A/ HRC/RES/22/6), ППЧ 7.
- ▶ Резолюція Ради з прав людини від квітня 2022 р. (Документ ООН: A/ HRC/RES/49/18), ППЧ 9 (g).

«Багато держав прийняли закони про доступ до інформації, а деякі навіть визнають доступ до Інтернету законним правом, але погана новина полягає в тому, що ці закони часто не виконуються ефективно, і використовуються різні тактики, щоб обмежити або відмовити в доступі до інформації, онлайн і офлайн, журналістам–розслідувачам, правозахисникам та іншим представникам громадянського суспільства».

Ірен Хан, Спеціальний доповідач ООН з питань просування та захисту права на свободу думки та її вільне вираження

³⁹ Документ ООН: A/HRC/RES/22/6
⁴⁰ Документ ООН: A/HRC/RES/22/6

12. СПРИЯТИ МИРНИМ ПРОТЕСТАМ

Держави повинні забезпечити, щоб «правозахисники могли виконувати свою важливу роль у контексті мирних протестів». Для цього вони повинні сприяти мирним протестам, «надаючи протестувальникам доступ до публічного простору та захищаючи їх без дискримінації, де це необхідно, від будь-яких форм погроз і переслідувань».⁴¹

Держави повинні дозволити проведення зібрань «в межах видимості та чутності» їхньої цільової аудиторії. Протестувальникам має бути дозволено встановлювати тимчасові споруди. Спорадичні акти ізольованого насильства не роблять все зібрання «немирним» і не можуть слугувати підставою для ухилення від виконання позитивних зобов'язань держави.⁴²

Державам слід уникати системи дозволів на проведення зібрань, оскільки вона підриває ідею про те, що мирне зібрання є основним правом. Навіть якщо система сповіщення існує, неповідомлення органів влади про майбутнє зібрання не робить акт участі в ньому незаконним і не повинно використовуватися як підстава для розгону зібрання, арешту його учасників чи організаторів, або для накладення неправомірних санкцій.

У зв'язку з цим, ніхто не повинен зазнавати «надмірного або невибіркового застосування сили, безпідставного арешту або затримання, катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки і покарання, насильницьких зникнень, зловживань кримінальним і цивільним судочинством або погроз вчинення таких дій».⁴³

У контексті мирних протестів держави повинні забезпечити «можливість притягнення до відповідальності за порушення та утиски прав людини за допомогою судових або інших національних механізмів», а також надати жертвам «доступ до засобів правового захисту та відшкодування».⁴⁴

Законодавство, покликане гарантувати громадську безпеку та громадський порядок, не повинно використовуватися для «перешкоджання або обмеження реалізації будь-якого права людини, включаючи свободу вираження поглядів, об'єднань та мирних зібрань, які мають важливе значення для просування та захисту інших прав».⁴⁵

Комітет з прав людини зазначає, що «роль правозахисників, які беруть участь у моніторингу зібрань або повідомляють про них, є особливо важливою. Їм не можна забороняти або надмірно обмежувати у виконанні цих функцій, у тому числі щодо моніторингу дій правоохоронних органів. Вони не повинні зазнавати репресій чи інших утисків, а їхнє обладнання не повинно бути конфісковане чи пошкоджене. Навіть якщо зібрання оголошується незаконним або розганяється, це не припиняє право на моніторинг».⁴⁶

АНАЛІЗ

Держави повинні вжити всіх необхідних заходів для забезпечення того, щоб співробітники правоохоронних органів не застосовували надмірну або непропорційну силу під час мирних протестів. Держави повинні утримуватися від використання невинуватих приводів для неправомірного обмеження права на протест, наприклад, шляхом зловживання антитерористичними заходами або заходами національної безпеки. Замість цього вони повинні полегшити доступ до громадських місць і забезпечити безперешкодне проведення протестів, без надмірного застосування насильства з боку правоохоронців. Законодавча база країн повинна містити ефективні, чіткі та обґрунтовані положення про право на протест; обмеження повинні застосовуватися лише в крайньому випадку. Право на протест полягає у визнанні та захисті прав, які включають свободу вираження поглядів та переконань, свободу об'єднань та мирних зібрань.

КОНТЕКСТ

Правозахисники відіграють ключову роль у забезпеченні мирного та конструктивного вираження протесту та критики. Проте існує систематична та цілеспрямована практика, коли влада застосовує репресії проти правозахисників та груп громадянського суспільства в періоди, коли залучення громадськості є найбільш необхідним, наприклад, під час виборів.

«Держави криміналізували участь у мирних зібраннях та їх організацію під час виборів з метою покарання або стримування тих, хто бажає або має намір це зробити», — підкреслює Спеціальний доповідач ООН з питань зібрань та об'єднань.

Деякі держави наклали повну заборону на протести в центрі своїх столиць. Інші використовують несправедливо обмежувальну систему дозволів для переслідування протестувальників, які беруть участь у «недозволенних» або «несанкціонованих» протестах. Як зазначає Комітет ООН з прав людини, такі ярлики за своєю суттю не враховують суті права.

ВІДПОВІДНІ РЕЗОЛЮЦІЇ

- ▶ Резолюція Ради з прав людини від квітня 2013 р. (Документ ООН: А/НRC/RES/22/6), ППЧ 4 і 6.
- ▶ Резолюція Ради з прав людини про просування та захист прав людини в контексті мирних протестів від квітня 2014 р (Документ ООН: А/НRC/RES/25/38), ППЧ 4 і 19.
- ▶ Резолюція Ради з прав людини від липня 2022 р. (Документ ООН: А/НRC/RES/50/21), ППЧ 10.

41 Документ ООН: А/НRC/RES/25/38

42 Зауваження загального порядку № 37 (2020) щодо права на мирні зібрання (стаття 21 МПГПП)

43 Документ ООН: А/НRC/RES/22/6

44 Документ ООН: А/НRC/RES/25/38

45 Документ ООН: А/НRC/RES/22/6

46 Зауваження загального порядку № 37 (2020) щодо права на мирні зібрання (стаття 21 МПГПП)

13. БОРОТИСЯ З БЕЗКАРНІСТЮ, ЗАБЕЗПЕЧУВАТИ ПІДЗВІТНІСТЬ

Держави повинні «боротися з безкарністю шляхом розслідування і притягнення до відповідальності за всі напади і погрози з боку державних і недержавних суб'єктів проти будь-якої особи, групи або органа суспільства, які захищають права людини».⁴⁷

Для боротьби з безкарністю держави повинні забезпечити сприятливі умови для роботи правозахисників. Держави також повинні забезпечити ефективний захист від актів залякування та репресій проти правозахисників. Зрештою, держави повинні забезпечити проведення ретельних розслідувань за фактами залякування та репресій проти правозахисників. Боротьба з безкарністю буде ефективною лише тоді, коли «особи, відповідальні за порушення прав людини та зловживання щодо правозахисників, у тому числі щодо їхніх законних представників, колег та членів сім'ї, будуть негайно притягнуті до відповідальності за допомогою неупередженого розслідування».⁴⁸

АНАЛІЗ

Боротьба з безкарністю має важливе значення для безпеки правозахисників. Незалежно від характеру інциденту, напади та погрози на правозахисників мають бути належним чином розслідувані з однаковою ретельністю, незалежно від того, хто їх вчинив — державний чи недержавний суб'єкт. Винні мають бути притягнуті до відповідальності.

Коли держави не проводять ефективних розслідувань нападів на правозахисників, скоєних недержавними суб'єктами, їхня бездіяльність або відсутність достатніх заходів може бути сприйнята як толерантність до таких дій. Така поведінка держав покладає на них таку ж відповідальність, як і на порушників, а безкарність потурає ще більшому насильству.

Держави повинні надавати захист і гарантії правозахисникам і належним чином захищати жертв нападів під час судових процесів, наприклад, висловлюючи підтримку правозахисникам і публічно засуджуючи напади.

Держави повинні привести свою судову систему у відповідність до міжнародних стандартів, щоб гарантувати належне судочинство. Вони повинні використовувати всі доступні засоби для ефективної боротьби з безкарністю.

«Настав час для держав посилити свої зобов'язання щодо захисту правозахисників не лише шляхом забезпечення механізмів захисту для запобігання та реагування на напади на правозахисників, але й публічно визнати неоціненний внесок, який правозахисники роблять у побудову більш справедливого суспільства».

Мері Лоулор, Спеціальна доповідачка ООН з питань правозахисників, у передмові до звіту Фонду ДПЛ «Захист правозахисників» за 2021 р.

КОНТЕКСТ

Безкарність за злочини проти журналістів викликає особливе занепокоєння.

Персональні ризики професії журналіста і безкарність за злочини проти них сприяють поширенню страху перед репресіями, а також самоцензури серед широких верств суспільства. Це також стосується і адвокатів–правозахисників: спостерігаються **негативні тенденції**, пов'язані з нападами на представників юридичної професії, особливо тих, хто працює над справами, пов'язаними з правами людини. У таких країнах, як Росія, Азербайджан і Білорусь, лише деякі з таких нападів призводять до притягнення винних до відповідальності. У деяких країнах більше шансів потрапити до в'язниці за правозахисну діяльність, ніж за вбивство журналістів. Там, де держави не бажають запобігати таким вбивствам, безкарність заглушає голос вільної преси.

Дослідження 2021 року **«Захист правозахисників»** виявило, що в країнах Євразії з гібридними режимами спостерігається тенденція до переслідування, залякування (онлайн і офлайн) та насильницьких дій проти правозахисників з боку радикальних, крайніх правих, ультраконсервативних груп. Вони діють безкарно. Нездатність держави засудити такі злочини та притягнути виконавців/організаторів до відповідальності ще більше заохочує насильницькі групи.

ВІДПОВІДНІ РЕЗОЛЮЦІЇ

- ▶ Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від грудня 2017 р. (Документ ООН: A/RES/72/247), ППЧ 7.
- ▶ Резолюція Ради з прав людини від березня 2016 р. (Документ ООН: A/ HRC/RES/31/32), ППЧ 6.
- ▶ Резолюція Ради з прав людини від квітня 2022 р. (Документ ООН: A/ HRC/RES/49/18), ППЧ 3,4,5.

47 A/HRC/RES/31/32
48 A/RES/72/247

14. ЗАБЕЗПЕЧУВАТИ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ

Держави повинні «прийняти відповідні політики і закони» для притягнення компаній до відповідальності за «причетність до погроз або нападів на правозахисників». Недержавні суб'єкти, включно з транснаціональними корпораціями та іншими підприємствами, повинні «поважати, просувати і прагнути захищати права людини і основоположні свободи всіх осіб, включно з правозахисниками».⁴⁹

Бізнесу необхідно «не допускати, виявляти, оцінювати й усувати будь-які негативні наслідки для прав людини, пов'язані з бізнес-діяльністю, шляхом проведення змістовних консультацій із групами, га які потенційно впливає ця діяльність, та іншими зацікавленими сторонами у відповідності до Керівних принципів ООН з бізнесу та прав людини». Крім того, вони повинні «співпрацювати у виправленні ситуації... обмінюватися передовим досвідом і повідомляти... про те, як вони усувають свій несприятливий вплив на права людини».⁵⁰

Щоб захистити правозахисників від зловживань з боку бізнесу, держави повинні «сприяти ефективному запобіганню, підзвітності, засобам правового захисту та відшкодуванню збитків».⁵¹

АНАЛІЗ

Міжнародні органи заохочують недержавні суб'єкти оцінювати вплив своєї діяльності на правозахисників, на яких впливає ця діяльність. Недержавні суб'єкти повинні утримуватися від нападів, репресій або актів залякування правозахисників, у тому числі тих, які здійснюють свої права на свободу вираження поглядів, об'єднань, зібрань та протесту проти бізнесу або його інтересів, і не бути причетними до них.

Щоб уникнути таких ситуацій, недержавні суб'єкти, в тому числі підприємства, повинні взаємодіяти з правозахисниками та консультуватися з ними на ранній стадії. Це має відбуватися шляхом відкритого діалогу для виявлення, оцінки та усунення порушень прав людини щодо правозахисників, які можуть бути наслідком їхньої діяльності та дій, як підкреслює Спеціальний доповідач ООН з питань правозахисників.

Компанії повинні толерантно ставитися до певних перешкод з боку правозахисників, зокрема, захисників екологічних прав людини, які влаштовують публічні протести, коли такі дії є «пропорційними та доречними» у світлі цілей, які переслідують захисники. «Приватні підприємства повинні забезпечувати справжню, ефективну та прозору участь екологічних організацій, громад та окремих осіб у прийнятті рішень щодо всіх політик та проектів, які можуть мати вплив на навколишнє середовище».

У цьому контексті держави повинні прийняти відповідне законодавство і бути залученими на всіх етапах, щоб забезпечити виконання бізнесом своїх зобов'язань щодо прав людини.

«Держави та компанії докладають значних зусиль для запобігання та пом'якшення наслідків [порушень прав людини]. . . Але очевидно, що потрібно робити більше».

Фолькер Турк, Верховний комісар ООН з прав людини, 9-а сесія Міжурядової робочої групи відкритого складу з питань дотримання прав людини транснаціональними корпораціями та іншими підприємствами.

КОНТЕКСТ

Захисники екологічних прав людини часто висвітлюють невідгдану для держав та бізнесу правду. Це може призвести до насильства або інших дій як з боку державних, так і недержавних суб'єктів. У деяких випадках їхні опоненти демонізують їх як «противників розвитку» або «непатріотів». Спеціальний доповідач ООН з питань правозахисників **закликав** усіх суб'єктів «терміново і публічно прийняти підхід нульової толерантності до вбивств і насильницьких дій проти захисників екологічних прав людини, а також негайно запровадити політики і механізми, які б розширювали їхні права і можливості та захищали їх».

У справі проти Азербайджану держава була визнана відповідальною згідно з міжнародним правом прав людини за те, що поліція не запобігла жорстокому побиттю журналіста і правозахисника, які висвітлювали акцію протесту перед будівлею державної нафтової компанії, охоронцями останньої.

Підприємства повинні бути залучені до захисту правозахисників. Вони повинні відігравати активну роль у захисті та просуванні прав людини, пропонуючи публічну підтримку правозахисникам. Враховуючи, що їхня мережа та вплив у світі можуть змінювати політику, бізнес-підприємства не повинні нехтувати своєю можливістю допомогти захистити правозахисників.

ВІДПОВІДНІ РЕЗОЛЮЦІЇ

- ▶ Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від грудня 2017 р. (Документ ООН: A/RES/72/247), ППЧ 12.
- ▶ Резолюція Ради з прав людини від березня 2016 р. (Документ ООН: A/HRC/RES/31/32), ППЧ 18 і 19.
- ▶ Резолюція Ради з прав людини від квітня 2022 р. (Документ ООН: A/HRC/RES/49/18), ППЧ 16,17,18,19

49 A/RES/72/247
50 A/HRC/RES/31/32
51 A/HRC/RES/31/32

15. ЗАХИЩАТИ ЖІНОК-ПРАВОВАХИСНИЦЬ

«Повага та підтримка діяльності правозахисників, у тому числі жінок–правозахисниць, має важливе значення для загальної реалізації прав людини».⁵²

Держави повинні вживати «всіх необхідних заходів для забезпечення їхнього захисту»⁵³ та врахування гендерної проблематики у свої зусилля зі створення безпечного та сприятливого середовища для захисту прав людини».⁵⁴ Держави повинні відігравати активну роль, включаючи «відповідні, ефективні а практичні кроки»⁵⁵ для захисту жінок–правозахисниць.

АНАЛІЗ

Міжнародні органи закликають держави боротися з безкарністю за насильство проти жінок–правозахисниць, а також забезпечити участь жінок–правозахисниць у розробці ефективних політик та програм, пов'язаних з їхнім захистом. Резолюції також підкреслюють специфічне насильство, з яким стикаються жінки–правозахисниці, зокрема гендерне насильство, згвалтування та інші форми сексуального насильства, переслідування, словесні образи та нападки на репутацію, як онлайн, так і офлайн.

Недостатньо, щоб держави врахували гендерну проблематику у своїй правовій системі. Вони повинні йти далі, використовуючи всі необхідні й доступні засоби, щоб уважно стежити за здійсненням заходів щодо захисту прав жінок–правозахисниць.

Резолюція ООН щодо жінок–правозахисниць закликає держави «боротися з безкарністю шляхом забезпечення того, щоб особи [включно з недержавними суб'єктами], відповідальні за гендерно зумовлені загрози», також виражені «в Інтернеті», «негайно притягувалися до відповідальності». Спеціальна доповідка ООН з питань правозахисників **закликала держави** «приділяти першочергову увагу захисту жінок–правозахисниць в онлайн–просторі та ухвалювати закони, політики і практики, які захищають їх від наклепів і мови ненависті».

«Жінки–правозахисниці не є вашими ворогами».

Мері Лоулор, Спеціальна доповідачка ООН з питань правозахисників, уривок з послання до держав на ГА ООН 78

«Жінки–правозахисниці борються на двох рівнях: по-перше, як правозахисниці, по-друге, як жінки.

Існує подвійна дискримінація та подвійне насильство».

Лара Агаронян, директорка Жіночого ресурсного центру у Вірменії, членкиня Єреванського Дому прав людини

КОНТЕКСТ

Жінки–правозахисниці кидають виклик гендерній нерівності та стереотипам, просувають сексуальні та репродуктивні права, сприяють розширенню прав і можливостей жінок та їхній участі в житті суспільства.

Вони «більш схильні до ризику постраждати від певних форм насильства та інших порушень, упереджень, ізоляції та неприйняття, ніж їхні колеги–чоловіки», а також «публічної ганьби, фізичних нападів, сексуального насильства», як зазначає Спеціальний доповідач ООН з питань правозахисників.

Дослідження «Захист правозахисників», проведене Фондом ДПЛ у 2021 році, показало, що жінки–правозахисниці стикаються з особливими загрозами, з якими не завжди стикаються їхні колеги–чоловіки або інші особи. Більше того, зазвичай саме жінки–правозахисниці отримують погрози на адресу своїх дітей.

ВІДПОВІДНІ РЕЗОЛЮЦІЇ

- ▶ Резолюція Ради з прав людини від квітня 2013 р. (Документ ООН: A/ HRC/RES/22/6), ППЧ 12.
- ▶ Резолюція Генеральної Асамблеї ООН (жінки) від грудня 2013 р. (Документ ООН: A/RES/68/181), ППЧ 3 і 5.
- ▶ Резолюція ООН про ліквідацію дискримінації щодо жінок і дівчат від червня 2017 р. (Документ ООН: A/HRC/35/L.11).
- ▶ Резолюція Ради з прав людини від квітня 2022 р. (Документ ООН: A/ HRC/RES/49/18), ППЧ 11

52 Документ ООН: A/HRC/RES/22/6

53 Документ ООН: A/RES/68/181

54 Документ ООН: A/RES/68/181

55 Документ ООН: A/RES/68/181

16. ЗАХИСТИТИ АДВОКАТІВ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Адвокати відіграють «вирішальну роль у відстоюванні прав людини»⁵⁶ і повинні мати можливість «виконувати свої функції вільно, незалежно і без будь-якого страху перед репресіями».⁵⁷

Щоб гарантувати незалежність адвокатів, держави повинні вживати «ефективних законодавчих, правоохоронних та інших відповідних заходів»,⁵⁸ що дозволяють адвокатам належним чином виконувати свої професійні функції.

Держави повинні ухвалити законодавство, «щоб забезпечити незалежні та самоврядні професійні асоціації адвокатів і визнати життєво важливу роль, яку відіграють адвокати у підтримці верховенства права та просуванні і захисті прав людини».⁵⁹

АНАЛІЗ

«Адвокат з прав людини» — це будь-який юрист, який надає правову допомогу жертвам порушень прав людини, незалежно від формального статусу та членства у професійній асоціації, наприклад, у колеґії адвокатів.

Щоб гарантувати право на справедливий судовий розгляд, уряди повинні уникати втручання в права адвокатів представляти клієнтів за їхнім вибором і працювати над питаннями, які вони обирають. Вони повинні забезпечити адвокатам з прав людини такий самий рівень доступу та можливість конфіденційного спілкування зі своїми клієнтами, як і будь-яким іншим юристам.

Необхідно поважати незалежність професійних організацій адвокатів, а позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю має бути лише адміністративним заходом, спрямованим на забезпечення професійних та етичних стандартів професії, а не покаранням, що призначається урядом. Держави повинні утримуватися від втручання в діяльність професійних організацій адвокатів.

КОНТЕКСТ

Негативна тенденція до зростання ризиків та загроз для адвокатів з прав людини зафіксована у звіті «Адвокати з прав людини в небезпеці», підготовленому Домами прав людини та Фондом ДПЛ. Адвокати з прав людини не можуть працювати безпечно та ефективно, а їхні клієнти не можуть реалізувати своє право на юридичне представництво та правовий захист. Адвокатам з прав людини може бути відмовлено у допуску до адвокатської діяльності через їхні погляди. І в Білорусі, і в Азербайджані адвокати з прав людини стикаються з перспективою переслідування і навіть позбавлення права займатися адвокатською діяльністю за захист політичних в'язнів і роботу над справами, які є політично чутливими.

Лідери всіх секторів суспільства повинні публічно визнати важливу і законну роль адвокатів з прав людини у просуванні прав людини, демократії та верховенства права, а також уникати стигматизації адвокатів з прав людини. Держави повинні вжити додаткових заходів для забезпечення захисту адвокатів і суддів, які піддаються більшому ризику через свою подвійну роль: як професіоналів у галузі права і як правозахисників. Захист адвокатів та їхньої незалежності має важливе значення для реалізації прав людини.

ВІДПОВІДНІ РЕЗОЛЮЦІЇ

- ▶ Резолюція Ради з прав людини «Незалежність і безсторонність судових органів, присяжних і засідателів та незалежність адвокатів» від червня 2017 р. (Документ ООН: A/HRC/RES/35/12) ППЧ 1, 7 та 15.
- ▶ Резолюція Ради з прав людини «Незалежність і неупередженість суддів, присяжних і засідателів та незалежність адвокатів: участь жінок у відправленні правосуддя» від липня 2022 р. (Документ ООН: A/HRC/RES/50/5) ППЧ 11.

56 Документ ООН: A/HRC/RES/35/12
 57 Документ ООН: A/HRC/RES/35/12
 58 Документ ООН: A/HRC/RES/35/12
 59 Документ ООН: A/HRC/RES/50/5

17. ЗАХИЩАТИ ЗАХИСНИКІВ МЕНШИН

Правозахисники, які працюють над питаннями, що стосуються меншин, відіграють законну і важливу роль. «Особи та об'єднання, які захищають права осіб, що належать до меншин або розділяють переконання чи погляди меншин», не повинні стикатися зі «стигматизацією та дискримінацією».⁶⁰

Держави мають «гарантувати, що законодавство, політики та практики не перешкоджають здійсненню такими особами своїх прав людини чи діяльності громадянського суспільства в захисті їхніх прав».⁶¹

АНАЛІЗ

Деякі активісти стикаються з більшими й доволі специфічними ризиками, на відміну від інших, у тому числі правозахисники, які кидають виклик соціальним та культурним нормам, не відповідають стереотипам та приписаним ролям або кидають виклик владним структурам у суспільстві. Зокрема, це стосується захисників тих осіб, які належать до сексуальних меншин, та правозахисників, які захищають права етнічних, расових та релігійних меншин, а також представників корінних народів. Ці правозахисники часто зазнають стигматизації та погроз і нападів з боку членів суспільства через те, ким вони є або чим займаються, як **підкреслюють** Спеціальний доповідач ООН з питань правозахисників та Незалежний експерт ООН з питань захисту від насильства та дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності.

Захисники меншин потребують особливого та посиленого захисту від насильства та дискримінації. Держави повинні висловлювати публічну підтримку цим захисникам і протидіяти актам насильства проти них. Безкарність для осіб, що вчиняють такі злочини, є «підступним способом легітимізації актів насильства проти них», і «захист цих груп буде ефективним лише за умови застосування цілісного та комплексного підходу до таких ситуацій», як **зазначає** Спеціальний доповідач з питань правозахисників.

КОНТЕКСТ

Незважаючи на складні умови, в яких вони працюють, захисникам меншин вдається висвітлювати становище осіб, що належать до меншин, і привертати до цього увагу міжнародної спільноти.

Правозахисники, які відстоюють права лесбійок, геїв, бісексуалів, трансгендерів та інтерсексуалів (ЛГБТІ), об'єдналися і мобілізувалися по всьому світу і змогли змінити громадську думку в результаті своїх адвокаційних зусиль. Проте ці захисники стикаються з численними спробами гомофобного шантажу, здирництва та наклепницьких кампаній, особливо в інтернеті та соціальних мережах. Вони можуть стати об'єктом політичних маніпуляцій, особливо перед виборами. Захисникам ЛГБТІ також доводиться стикатися з тиском або фізичними нападами з боку певних релігійних, а також насильницьких, ультраконсервативних, радикальних, крайніх правих груп, які зображують «цих захисників як загрозу традиційним цінностям і як людей, які пропагують аморальні і занепадницькі західні цінності», як підкреслює Спеціальний доповідач з питань правозахисників. Комісар Ради Європи з прав людини **відзначає** збільшення кількості нападів на захисників прав ЛГБТІ та особливо негативний вплив пандемії COVID-19 на їхню і без того непросту роботу.

Правозахисники та громадські активісти, які працюють над захистом прав шукачів притулку та мігрантів, також стикаються із погрозами — їм особисто і їхнім сім'ям — через зростаючу політизацію та криміналізацію їхньої роботи: чи то на морі, чи на сухопутних кордонах.

Держави повинні вживати цілеспрямованих і продуманих заходів для захисту захисників меншин і створення безпечних умов для їхньої діяльності.

ВІДПОВІДНІ РЕЗОЛЮЦІЇ

- ▶ Резолюція Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від грудня 2015 р. (Документ ООН: A/RES/70/161), ППЧ 15.
- ▶ Резолюція Ради з прав людини «Простір громадянського суспільства» від липня 2016 р. (Документ ООН: A/HRC/RES/32/31), ППЧ 5.
- ▶ Резолюція Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від грудня 2021 р. (Документ ООН: A/RES/76/174), ППЧ 22.

60 Документ ООН: A/RES/70/161
61 Документ ООН: A/HRC/RES/32/31

18. ЗАХИЩАТИ ЗАХИСНИКІВ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Організація Об'єднаних Націй визнає і глибоко стурбована тим, що «правозахисники, які працюють у сфері захисту довкілля (так звані захисники екологічних прав людини), є одними з тих правозахисників, які найбільше наражаються на небезпеку».⁶²

Рада з прав людини ООН закликає держави «вжити всіх необхідних заходів для забезпечення прав, захисту і безпеки всіх осіб, включаючи захисників екологічних прав людини, які здійснюють, серед іншого, права на свободу думки, вираження поглядів, мирних зібрань та об'єднань, як онлайн, так і офлайн, які мають важливе значення для просування і захисту прав людини, а також захисту і збереження навколишнього середовища».⁶³

АНАЛІЗ

Держави можуть краще захищати захисників екологічних прав людини, забезпечуючи гарантії їхніх прав на свободу вираження поглядів, зібрань та об'єднань. Вони повинні забезпечити прозорість процесів землекористування та оцінки впливу на довкілля, що дозволить правозахисникам ретельно перевіряти та оскаржувати шкідливі проекти.

Держави повинні забезпечити доступ до інформації про запропоновані проекти та їхні наслідки для довкілля і прав людини. Вони також повинні притягати до відповідальності осіб, винних у погрозах, переслідуваннях або насильстві щодо правозахисників.

Розбудова спроможності та фінансові ресурси для цих правозахисників можуть посилити їхню адвокаційну діяльність. Співпраця з міжнародними організаціями та НУО може зміцнити їхню систему захисту.

Нарешті, визнання законної та важливої ролі захисників екологічних прав людини у формуванні політики та забезпеченні сталого розвитку має вирішальне значення. Ці кроки можуть створити сприятливе середовище, в якому правозахисники зможуть виконувати свою роботу безпечно та ефективно.

КОНТЕКСТ

Захисники екологічних прав людини стикаються з унікальними викликами через суперечливий характер своєї роботи. Часто вони протистоять потужним інтересам, пов'язаним із землекористуванням, видобувними галузями та масштабними проектами розвитку, що призводить до конфліктів.

Захисники екологічних прав людини можуть стикатися з криміналізацією своєї діяльності, переслідуваннями, залякуванням і навіть фізичним насильством, яке часто здійснюється безкарно. Правові бар'єри, такі як обмежувальні закони, можуть обмежувати їхню свободу вираження поглядів та зібрань. Вони також можуть стикатися з наклепницькими кампаніями та дезінформацією, спрямованими на дискредитацію їхньої роботи. Відсутність доступу до інформації про екологічні проекти та їхні наслідки може перешкоджати їхній правозахисній діяльності. У сільській чи віддаленій місцевості брак ресурсів, зв'язку та інфраструктури може ще більше ускладнити їхню роботу. Стратегічні позови проти участі громадськості (Strategic lawsuits against public participation — SLAPPs) особливо поширені проти захисників екологічних прав людини.

У дослідженні «Захищаючи правозахисників» захисники екологічних прав людини визначені як одна з найбільш вразливих груп, що піддаються переслідуванням. Комісар Ради Європи з прав людини **відзначає** кілька випадків стеження за захисниками довкілля та превентивних затримань напередодні конференцій ООН з питань зміни клімату. Надходили повідомлення про побиття, підозрілі смерті та напади.

Захисники екологічних прав людини часто борються за визнання і підтримку з боку урядів і громадськості, незважаючи на життєво важливу роль, яку вони відіграють у захисті екологічних прав і прав людини.

ВІДПОВІДНІ РЕЗОЛЮЦІЇ

- ▶ Резолюція Ради з прав людини від квітня 2019 р. (Документ ООН: A/HRC/RES/40/11) ПП 9 та ППЧ 3.
- ▶ Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від грудня 2021 р. (Документ ООН: A/RES/76/174)

62 Документ ООН: A/HRC/RES/40/11
63 Документ ООН: A/HRC/RES/40/11

19. ЗАХИЩАТИ ЧЛЕНІВ СІМЕЙ ПРАВОЗАХИСНИКІВ

Держави повинні не лише захищати правозахисників, але й «утримуватися від будь-яких актів залякування або репресій проти членів їхніх сімей та колег і забезпечувати належний захист від актів залякування або репресій».⁶⁴ Вони повинні публічно засуджувати такі акти і гарантувати, що члени сімей правозахисників не будуть позбавлені можливості користуватися універсальними правами людини».⁶⁵

Як державні, так і недержавні суб'єкти, відповідальні за насильство та зловживання щодо законних представників, колег та членів сім'ї, мають бути «негайно притягнуті до відповідальності шляхом проведення неупереджених розслідувань».⁶⁶

АНАЛІЗ

Члени сім'ї по праву користуються перевагами стандартів та засобів захисту, встановлених для правозахисників, оскільки вони стикаються з тими ж ризиками через зв'язок з родичами або друзями, які займаються правозахисною діяльністю.

Держави зобов'язані поважати, захищати та дотримуватися прав людини всіх членів сім'ї правозахисника. У цьому контексті сім'ю слід розуміти в широкому сенсі, включаючи, але не обмежуючись цим, дружину/чоловіка або партнера, дітей будь-якого віку та батьків правозахисника. Це включає захист членів сім'ї, які перебувають у відносинах, що не визнаються національним урядом, але визнаються міжнародним правом у сфері прав людини.

Насильство або залякування членів сімей правозахисників часто є актом помсти. Справжньою мішенню є правозахисник та його робота. Переслідування членів сім'ї — це спосіб тиску на правозахисників з метою перешкодити їм продовжувати свою роботу або висловлювати критику.

КОНТЕКСТ

Члени сімей правозахисників все частіше зазнають тиску в репресивних державах. У деяких країнах сім'ї правозахисників піддаються адміністративному та юридичному переслідуванню. Це включає в себе арешт їхніх активів і банківських рахунків, заборони на поїздки, великі податкові штрафи, виключення з університетів і шкіл, погрози їхній роботі або засобам до існування і навіть тюремне ув'язнення.

Коли органи державної влади безпосередньо втручаються в приватне життя правозахисників, це також є щоденним тягарем для членів їхніх сімей. У випадках, коли правозахисники змушені тікати від небезпеки разом зі своїми сім'ями, порушуються основні права членів сім'ї, наприклад, їхні діти не можуть регулярно відвідувати школу.

Міжнародні організації усвідомлюють небезпеку, що оточує правозахисників, і побічний вплив, який вона може мати на членів їхніх сімей, і в останні роки розширили їхній захист.

Держави повинні прийняти адекватну правову базу для захисту членів сімей правозахисників і уважно стежити за її виконанням.

ВІДПОВІДНІ РЕЗОЛЮЦІЇ

- ▶ Резолюція Ради з прав людини від квітня 2013 р. (Документ ООН: A/HRC/RES/22/6), ППЧ 14.
- ▶ Резолюція Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від грудня 2015 р. (Документ ООН: A/RES/70/161), ППЧ 5 і 9(b).
- ▶ Резолюція Ради з прав людини від березня 2016 р. (Документ ООН: A/HRC/RES/31/32), ППЧ 6.
- ▶ Резолюція Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від грудня 2021 р. (Документ ООН: A/RES/76/174), ППЧ 5.

⁶⁴ Документ ООН: A/HRC/RES/22/6

⁶⁵ Документ ООН: A/RES/70/161

⁶⁶ Документ ООН: A/RES/70/161

20. НАДАВАТИ БІЛЬШЕ ПІДТРИМКИ В КОНФЛІКТНИХ І ПОСТКОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЯХ

Організація Об'єднаних Націй рішуче засудила «наси́льство проти правозахисників, криміналізацію їх діяльності, залякування, напади, тортури, насильницькі зникнення, вбивства та всі інші порушення прав людини або зловживання щодо правозахисників, включаючи захисників прав жінок, захисників довкілля та прав корінних народів, з боку державних і недержавних суб'єктів»⁶⁷ в контексті конфліктних і постконфліктних ситуацій.

Рада з прав людини ООН закликає держави «боротися з безкарністю шляхом проведення оперативних, неупереджених і незалежних розслідувань і притягнення до відповідальності за всі форми нападів і погроз з боку державних і недержавних суб'єктів щодо будь-яких правозахисників або їхніх законних представників, членів сім'ї та колег, а також шляхом публічного засудження всіх форм насильства, дискримінації, залякування і репресій, підкреслюючи, що така практика ніколи не може бути виправданою».⁶⁸

АНАЛІЗ

Держави можуть краще захищати правозахисників у конфліктних і постконфліктних ситуаціях, забезпечуючи верховенство права, включаючи функціонування судових систем, які можуть притягнути винних до відповідальності за погрози або насильство щодо правозахисників. Впровадження захисних заходів, таких як механізми реагування на надзвичайні ситуації, може запропонувати негайну допомогу в ситуаціях підвищеного ризику. Держави також повинні сприяти безпечному та надійному спілкуванню та діяльності правозахисників. Вони також зобов'язані захищати і допомагати правозахисникам, які були змушені покинути свої країни внаслідок конфлікту.

У постконфліктних ситуаціях забезпечення механізмів правосуддя перехідного періоду, включно з комісіями правди та примирення, може допомогти вирішити проблеми минулих порушень і зловживань та запобігти їхньому повторенню в майбутньому. Залучення правозахисників до процесів розбудови миру та відновлення може допомогти інтегрувати підхід, заснований на правах людини. Міжнаціональна співпраця може запропонувати додатковий захист через моніторинг, тиск на держави, які не дотримуються вимог, та підтримку у розбудові спроможності. Ці кроки можуть створити середовище, в якому правозахисники зможуть продовжувати свою критично важливу роботу навіть під час конфлікту та перехідного періоду.

КОНТЕКСТ

Робота правозахисників стає ще більш значущою і життєво важливою під час конфліктів, чи то через допомогу вразливим групам населення, документування порушень прав і ймовірних міжнародних злочинів, чи то через міжнародну адвокацію.

В Україні робота правозахисників відіграла важливу роль у тому, що Міжнародний кримінальний суд видав ордер на арешт чинного глави держави через незаконну депортацію та переміщення українських дітей до Російської Федерації.

Однак у конфліктних і постконфліктних ситуаціях правозахисники стикаються з дедалі більшими викликами. Вони включають зростання насильства, погроз і залякування з боку різних сторін, що беруть участь у конфлікті. Вони можуть зіткнутися з відсутністю верховенства права та судового захисту через слабкість або відсутність правових систем. Їхні можливості захищати себе, а також спілкуватися, організовуватися та мобілізуватися можуть бути обмежені через цензуру, стеження або пошкодження інфраструктури.

У постконфліктних ситуаціях вони можуть зіткнутися з відсутністю механізмів правосуддя перехідного періоду та недостатніми зусиллями з примирення. Вони можуть стати мішенню для переслідувань за документування воєнних злочинів, заклики до притягнення винних до відповідальності або захист маргіналізованих груп. Загальна нестабільність і небезпека в поєднанні з можливістю помсти за їхню роботу під час конфлікту можуть суттєво обмежити їхню здатність захищати і відстоювати права людини.

ВІДПОВІДНІ РЕЗОЛЮЦІЇ

- ▶ Резолюція Ради з прав людини від березня 2022 р. (Документ ООН: A/HRC/RES/49/18) ППЧ 3 та 5

⁶⁷ Документ ООН: A/HRC/RES/49/18
⁶⁸ Документ ООН: A/HRC/RES/49/18

РЕЗОЛЮЦІЇ, ЯКІ БУЛИ ВИКОРИСТАНІ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ЦЬОГО ПОСІБНИКА

Дата	Орган	Резолюція	Коротка назва
Грудень 1947	ГА ООН	3/217	Загальна декларація прав людини
Грудень 1998	ГА ООН	53/144	Декларація про правозахисників
Грудень 2007	ГА ООН	62/152	Правозахисники
Березень 2008	РПЛ ООН	7/8	Мандат Спеціального доповідача з питань правозахисників
Грудень 2011	ГА ООН	66/164	Правозахисники
Квітень 2013	РПЛ ООН	22/6	Правозахисники
Грудень 2013	ГА ООН	68/181	Жінки-правозахисниці
Квітень 2014	РПЛ ООН	25/38	Мирні акції протесту
Грудень 2015	ГА ООН	70/161	Правозахисники
Березень 2016	РПЛ ООН	31/32	Правозахисники
Червень 2017	РПЛ ООН	35/18	Усунення дискримінації щодо жінок та дівчат
Червень 2017	РПЛ ООН	35/12	Незалежність суддів та адвокатів
Грудень 2017	ГА ООН	72/247	Правозахисники
Квітень 2018	РПЛ ООН	37/3	Незалежність суддів та адвокатів
Липень 2018	РПЛ ООН	38/11	Мирні акції протесту
Липень 2018	РПЛ ООН	38/12	Простір громадянського суспільства
Жовтень 2018	РПЛ ООН	39/6	Безпека журналістів
Березень 2019	РПЛ ООН	40/11	Захисники екологічних прав людини
Жовтень 2019	РПЛ ООН	42/28	Співпраця з ООН (репресії)
Грудень 2019	ГА ООН	74/146	Правозахисники
Червень 2020	РПЛ ООН	43/16	Правозахисники
Липень 2020	РПЛ ООН	44/9	Незалежність суддів та адвокатів
Липень 2020	РПЛ ООН	44/12	Свобода думки та вираження поглядів
Липень 2020	РПЛ ООН	44/20	Мирні акції протексту
Жовтень 2020	РПЛ ООН	45/18	Безпека журналістів
Березень 2021	РПЛ ООН	46/4	Права людини, демократія, верховенство права
Липень 2021	РПЛ ООН	47/3	Простір громадянського суспільства

Дата	Орган	Резолюція	Коротка назва
Жовтень 2021	РПЛ ООН	48/17	Співпраця з ООН (репресії)
Грудень 2021	ГА ООН	76/174	Правозахисники
Квітень 2022	РПЛ ООН	49/18	Правозахисники
Квітень 2022	РПЛ ООН	49/21	Дезінформація
Липень 2022	РПЛ ООН	50/5	Незалежність суддів та адвокатів
Липень 2022	РПЛ ООН	50/15	Свобода думки та вираження поглядів
Липень 2022	РПЛ ООН	50/17	Свобода зібрань та об'єднань
Липень 2022	РПЛ ООН	50/21	Мирні акції протесту
Жовтень 2022	РПЛ ООН	51/9	Безпека журналістів
Квітень 2023	РПЛ ООН	52/22	Права людини, демократія, верховенство права
Липень 2023	РПЛ ООН	53/13	Простір для діяльності громадянського суспільства

Фонд Домів прав людини
Орг. номер 976 055 365

Осло (штаб-квартира)
0183, Осло, Норвегія
info@humanrightshouse.org

Женева
Rue de Varembé 1, PO Box 35
1211 Женева 20, Швейцарія
advocacy@humanrightshouse.org

humanrightshouse.org